

Muxayyo RAJABOVA,
Qarshi davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: roshshinet@gmail.com

N.X. Oripova P.f.d, professor taqrizi asosida

PRINCIPLES OF PROVIDING PSYCHOLOGICAL SERVICES FOR EDUCATORS OF PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation

The article covers the purpose and main tasks of this service. A modular child support system is offered in a preschool institution. Urgent problems in the development of young children, which require the direct participation of a teacher-psychologist, are considered.

Key words: psychological service, early age, adaptation, neuropsychic Development, monitoring.

ПРИНЦИПЫ ОКАЗАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УСЛУГ ПЕДАГОГАМ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Аннотация

В статье освещаются цель и основные задачи данной службы. В дошкольном учреждении предлагается модульная система сопровождения ребенка. Рассматриваются актуальные проблемы развития детей раннего возраста, требующие непосредственного участия педагога-психолога.

Ключевые слова: психологическая служба, ранний возраст, адаптация, нервно-психическое развитие, мониторинг.

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASI TARBIYALANUVCHILARIDA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISHNING TAMOYILLARI

Annotatsiya

Maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida psixologik xizmatning maqsadi va asosiy vazifalari yoritilgan. Maktabgacha ta'lim muassasasida bolani modulli qo'llab-quvvatlash tizimi taklif etiladi. O'qituvchi-psixologning bevosita ishtirokini talab qiladigan yosh bolalar rivojlanishidagi dolzarb muammolar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: psixologik xizmat, erta yosh, moslashish, nevropsik rivojlanish, monitoring.

Kirish. Bolalik - bolaning rivojlanishi uchun eng muhim davr. Ma'lumki, hayotning birinchi yillarida xarakterning asosiy fazilatlarini shakllanadi, tengdoshlar va kattalar bilan muloqot qilish uslubi shakllanadi, umuman hayotga munosabat shakllanadi. Va ko'p jihatdan, bolalik davrida bolaning shaxsiyati qanday shakllanganligi uning butun kelajakdagi hayotini belgilaydi. Bolalikda biz bilan sodir bo'lgan barcha voqealar bizning keyingi kattalar hayotimizda chuqur iz qoldiradi.

Bolaning qiyinchiliklarni boshdan kechirayotganini va yordamga muhtojligini payqash uchun ota-onaning sezgirligi va sevgisi etarli. Eng muhimi, bolaning muammolari qor to'pi kabi o'sishni boshlagunga qadar o'z vaqtida bolalar psixologiga murojaat qilish va bolaga azob va og'riq keltirmasdan, muammoni eng qisqa vaqt ichida bartaraf etish imkoniyati mavjud [1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ko'pgina bolalar muammolari faqat vaqtinchalik va psixologdan qisqa muddatli ishni talab qiladi. Psixolog bolalar va ularning oilalariga xulq-atvor, hissiy, oilaviy muammolarni, tengdoshlar va maktabdagi munosabatlardagi muammolarni hal qilishda va mavjud vaziyatdan konstruktiv yo'l topishda yordam beradi. Psixolog muammoni aniqlashga yordam beradi, echimlarni taklif qiladi, o'zgarishlarni kuzatib boradi va tahlil qiladi, lekin ota-onalar va faqat ota-onalar (!) farzandiga yordam berishi mumkin! Erta yosh - bu juda alohida davr - bolaning barcha a'zolari va tizimlarining yetuklik davri. Bu tez hissiy rivojlanish, vizual va samarali fikrlash, ikkinchi signal tizimi va uning asosiy funksiyalarini shakllantirish va bolaning shaxsiyatining dastlabki shakllanishi davri. Va agar ushbu muhim davrda zarur shart-sharoitlar yaratilmasa, ba'zi

funksiyalarda kechikish va bolaning shaxsiyatining dastlabki shakllanishi mavjud. Bu yosh bosqichi muhim sifat xususiyatlariga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mos bo'lgan ish usullari va usullari unga taalluqli emas. Yosh bolalar bilan ishlash maxsus bilim va yosh bolalar bilan ishlash tajribasini o'z ichiga olgan maxsus tayyorgarlikni talab qiladi. Bularning barchasi 3 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun psixologik xizmatni yaratishni juda muhim qiladi [2].

Tadqiqot metodologiyasi. Psixologik xizmatning asosiy maqsadi: bolalarning psixofiziologik xususiyatlariga muvofiq jismoniy va ruhiy salomatligini saqlash va mustahkamlash. Buni amalga oshirishning asosiy vazifalari [3]:

- yoshga bog'liq neoplazmalarning to'liq rivojlanishi uchun etarli sharoitlar yaratish;

- yosh bolalar bilan o'zaro munosabatda bo'lgan pedagogik jarayonning barcha ishtirokchilarining ishida izchillikni ta'minlash;

- o'qituvchilar va ota-onalarning psixologik va pedagogik malakasini oshirish;

- o'qituvchilar va ota-onalarga yosh bolalarni tarbiyalash va rivojlantirish muammolari bo'yicha malakali maslahat va amaliy yordam ko'rsatish, - moslashish davri muammolarini hal qilish;

- yosh bolalarning nevropsik rivojlanishini kuzatish. Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun biz modulli bolalarni qo'llab-quvvatlash tizimidan foydalanamiz. U to'rtta blokni o'z ichiga oladi.

1. Axborot moduli. Ushbu blok ota-onalarni xabardor qilish, shuningdek, bola haqida ma'lumot to'plash bilan bog'liq barcha tadbirlarni o'z ichiga oladi.

2. Moslashuv moduli. Bolalar uchun psixologik qulaylik va bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun sharoit yaratishga qaratilgan tadbirlarni o'z ichiga oladi.

3. Uslubiy yordam moduli. O'z ichiga oladi: pedagoglarning kasbiy darajasini oshirish, ularni an'anaviy va yangi o'qitish usullaridan foydalangan holda psixologik tarbiyalash.

4. Monitoring moduli. Monitoring jarayonida olingan ma'lumotlar o'qituvchilar va boshqa mutaxassislarining harakatlarini tuzatish bo'yicha chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish imkonini beradi.

Psixologning yosh bolalar bilan ishlashi, birinchi navbatda, bolalarning yosh xususiyatlariga e'tibor qaratish va o'qituvchilar duch keladigan qiyinchiliklarni tushunishni o'z ichiga oladi.

Psixolog faoliyatining muhim yo'nalishi bolaning aqliy rivojlanishini kuzatishdir. Rivojlanish muammolarini o'z vaqtida aniqlash ularni bartaraf etish va bola bilan keyingi ishlarni qurish uchun juda muhimdir. Keyin tibbiy-psixologik-pedagogik konsiliumda sabablar aniqlanadi va disharmonik rivojlanishi bo'lgan bolalar bilan ishlash bo'yicha chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqiladi. Psixologik xizmat faoliyatida tematik maslahatlar (konsultatsiya) katta o'rin tutadi va axborotli, profilaktik, tashviqot vazifalarni bajaradi. Bolalar psixologining psixologik maslahat (konsultatsiya) ishlari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida eng "mashhur"i hisoblanadi. Psixologlarning o'zlari uni muhim deb hisoblab, ularga kasbiy qoniqlik va muassasaning ta'lim jarayonida ishtirok etish imkoniyatini beradi. Faoliyatning bu turi, ularning taxminlariga ko'ra, nafaqat tarbiyalanuvchilarga yordam berish, balki bolalarni o'qitish texnologiyalarini rivojlantirish, turli yosh guruhlaridagi ta'lim jarayonining o'ziga xosligini saqlab qolishga nisbatan o'z pozitsiyalarini shakllantirishga imkon beradi [4].

Tarbiyachilar psixologdan ko'pincha, ta'lim-tarbiya jarayonini qanday tashkil etish, mavzuga asoslangan o'quv muhitidan qanday yaxshiroq foydalanish, ta'lim mazmunini didaktik jihatdan tanlash va taqdim etish haqida maslahat oladilar. Lekin afsuski, tarbiyachilar bolalar tarbiyasini amalga oshirishda kasbiy nuqtai nazardan psixolog bilan maslahatlashmaydilar. Bu tarbiyalanuvchilar faoliyatining yetarli darajada rivojlangan reflektor tomoniga ega emasligidan dalolat beradi, shuningdek, aksariyat psixologlar maslahat berishga kompetensiyasi yetmaydi [5].

Shuning uchun bolalar tarbiyasi bo'yicha psixologik maslahat ishlarini o'tkazish jarayonida psixolog unga yondashilgan savollarni hal qilish, ta'lim oluvchilarning refleksiv sifatlarini, ular o'rgatayotgan holatlarga sezgirligini rivojlantiradi.

Psixologik maslahat ishi faqat psixologning ta'lim funksiyasini amalga oshirish bilan cheklanmaydi, lekin u katta darajada tashviqot funksiyani o'z ichiga oladi, chunki psixologga savol bergan kishi hozirgi paytda biror narsani o'rganishga, biror narsani tushunishga, o'zini o'zgartirishga tayyor bo'ladi.

Psixologning mashg'ulotdagi bolalar intizomi masalasi bo'yicha olib borgan ishlari ssenariysi va pedagoglardan psixologlarga berilgan ayrim savollarga javoblarning axborot tartibi misolida bu qoidalardan misol keltirishga harakat qilamiz.

Odatda, ikki sabablarga ko'ra pedagoglarni intizom to'g'risida o'ylaydilar, birinchidan, uning yo'qligida samarali ta'lim-tarbiyaga ta'sir kamayadi, ikkinchidan, mashg'ulotda bolalar kundalik jadvalining buzilishi pedagog xalaqit beradi, uning o'quv imkoniyatlarini kamaytiradi, uning faoliyatini buzilishiga olib keladi.

Psixologning bog'chadagi mashg'ulotlarida intizom masalalari bo'yicha olib borgan ishlari ko'p o'lchovli va bir necha bosqichlardan iborat bo'lishi mumkin [6].

Birinchi bosqich diagnostik bosqich bo'lib, u bolalarning o'quv faoliyatini davomidagi intizomsizlik sabablarini o'rganishdan iborat. Buning uchun psixolog guruhlardagi darslarning borishini kuzatadi, intizom buzilishi faktlarini qayd etadi va ularni keltirib chiqaruvchi sabablarni tahlil qiladi. Misol uchun, bu quyidagi holatlarni o'z ichiga olishi mumkin: tarbiyachining asabiylashishi, muloqot ohangini haddan tashqari ko'tarilishi, bolalardan norozilik va ularning hatti-harakatlari oqibatida guruhdagi salbiy hisslarning paydo bo'lishi;

Ikkinchi bosqich, psixologning pedagoglar bilan guruhda intizom buzilishiga olib keladigan omillarni oldini olish va bartaraf etish bo'yicha olib boradigan axborot, profilaktik va tashviqot ishlari.

Bu individual va guruh psixologik maslahat ishlari, seminarlar, ularning rivojlanayotgan ta'sirini yaxshilash maqsadida mashg'ulotlarni tashkil etish muammolari bo'yicha munozaralar bo'lishi mumkin. Mashg'ulotlarda bolalar bilan muloqot qilishni qanday o'rganish kerakligi bo'yicha og'zaki o'zaro tahlil usuli, o'quv jarayonida bolalarning hissiy taranglikni bartaraf qilish maqsadida salbiy hisslarni "chiqarish" ta'lim usullari foydalanish kerak. Bu pedagoglarning professionalligini oshirish va ularning shaxsiy o'sishi uchun ta'limning barcha ishtirokchilari bilan psixologning ish turlari va shakllari.

Psixolog pedagoglar orasida bolalarning intizomsizligi va uning sabablarini tahlil qilishda yuqori darajadagi refleksivlik ko'rinishlariga nisbatan oqilona munosabatni shakllantirish ayniqsa muhimdir. (Ko'pincha bolalar guruhda tartibni buzishda, o'qitish mazmuni va didaktikasidagi nuqsonlarni qidirish o'rniga bolalar ayblanadilar). Tarbiyachilar tomonidan bolalar tartibining buzilishi haqida izoh berishning xushmuomala shakllarini o'zlashtirish zarurligini e'tirof etish lozim [7].

Ushbu maqsadga erishish uchun psixolog roli o'yindan foydalanishi mumkin. Masalan, bir guruh tarbiyachilarga syujetli-rolli o'yinlar uchun o'yin voqeligini ishlab chiqishning yangi texnologiyasini o'rgatish uchun "dars" berilishi kerak. Shuningdek, qiyinchilik va "omadsiz" faoliyatni yuzaga keltiruvchi maxsus vaziyatlar (zaruriy vositalar yetishmasligi, ish uchun qulay joylarning yo'qligi, chalg'itadigan narsalar, noaniq ko'rsatmalar, mazmunan "kambag'al" materiallar, individual qobiliyat nisbatan tushuntirishlar va boshq.) modellashtiriladi [8].

Uchinchi bosqich, psixologning mashg'ulotlarda intizom muammolarini hal qilish bo'yicha olib borgan ishlari, bolalarga xulq-atvor va faoliyatida o'zini-o'zi tartibga solishda qiyinchiliklarga duch kelganda yordam berishdir. Ishining shakllari boshqacha bo'lishi mumkin. Bolalarning ixtiyoriy diqqatini rivojlantirish uchun maxsus mashg'ulotlar, pedagogning vazifalarini tinglash, qabul qilish, saqlash va bajarish qobiliyatini rivojlantirish "dars"lari, bolalarning ishonchini, muloqot qobiliyatini va guruhdagi boshqalar bilan o'zaro munosabatlarini rivojlantirish uchun o'quv mashg'ulotlari, muvaffaqiyatsiz faoliyatning chidamsiz kabi psixogimnastik ishlar, faoliyat sur'atini rivojlantirishda mashqlar va bolalar bilan boshqa ko'plab ish turlari xulq-atvor va faoliyatni o'zini-o'zi tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish. Psixolog bolalar bog'chasida guruhli o'quv mashg'ulotlari sharoitida bolalarning zarur ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ish tizimi ustida ham fikr yuritadi [9].

Tahlil va natijalar. Demak, xulosa qilib shuni aytish mumkinki, mashg'ulotda intizomning vazifasi o'zining uchta o'zgaruvchisiga ega ekan, bular:

- Pedagogning guruhda mustahkam o'rnatilgan, mazmunli va didaktik tartibga bo'ysunishi;
- Bolalarning o'quv jarayonida obyektiv ravishda zarur bo'lgan muayyan amal qilish imkoniyatlari,

ko'nikmalari va odatlari, ya'ni guruhdagi bolalarning o'zini-o'zi tartibga solish va o'zini-o'zi nazorat qilish;

– Tarbiyachilar ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'quv vazifasini amaliy vazifadan farqlashi qiyin. Bu masala bo'yicha psixologik maslahati birinchi navbatda pedagoglarni yetakchi psixologlarning qarashlari bilan tanishtirishni o'z ichiga oladi.

Bog'cha psixologi uchun ta'limiy vazifasining yakuniy mahsuli va amaliy vazifa muammosining tubdan ahamiyatga egaligi shundaki, ta'lim amaliyotida, guruhda o'quv vazifasining o'rnini bosishda ko'pincha amaliy vazifa muammoning yechimi hisoblanadi.

Bolalar bog'chalarida mashg'ulotlarini o'tkazishda, butun guruh bolalar bir vaqtning o'zida ayrim tarbiyaviy harakatlarni bajarganda, tarbiyachi aksariyat bolalarning ta'lim-tarbiya vazifalarini hal qilish yo'llarini muqarrar ravishda ko'ra olmaydi. Unga ko'rinadigan yagona narsa, bu obyektlardagi o'zgarishlar (bo'sh qog'ozlardagi izlar, plastilin parchalaridagi modifikatsiyalar va boshq.), ya'ni mavzu vazifalarining yakuniy natijasi bo'lib, pedagoglar bolaning rivojlanishini, uning bilim qobiliyatini va uning kompetensiyadagi o'zgarishlarni bilvosita baholaydilar.

Shunday qilib, bolalar bog'chalarida o'quv mashg'ulotlari jarayonida "ta'limiy vazifa" tushunchasining aniqlashtirilishi va uning yakuniy natijasini aniq anglash kichik yoshdagi bolalar bilan tarbiyaviy tadbirlarni amalga oshirish zarurligini tasdiqlaydi.

Guruhdagi amaliy va tarbiyaviy vazifalarni farqlash bolalarning o'quv faoliyati natijalarini psixologik tahlil qilishni, shuningdek, mashg'ulotlarda maqsadni belgilash va

uning barcha didaktikasini shu nuqtai nazardan atroflicha tahlil qilishni talab etadi.

Xulosa va takliflar. Shunday ekan, diagnostika psixolog ishining asosiy yo'nalishidan uzoqdir. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, bolaning ruhiyati va shaxsiyatining normal rivojlanishi uchun etarli shart-sharoitlarni ta'minlash muhimroqdir. Ushbu shartlar orasida asosiy narsa bolaning yaqin kattalar bilan to'liq va yoshiga mos keladigan mulqotidir. Maktabgacha ta'lim muassasamizda "Yosh oila maktabi" tashkil etilgan bo'lib, unda bevosita psixolog ishtirokida ota-onalarning o'ziga xos tarbiyasi va o'rgatish ishlari olib borilmoqda [10]. Yuqoridagilarga asoslanib, biz psixologning yosh bolalar bilan ishlashi uchun quyidagi tamoyillarni shakllantirishimiz mumkin:

1. 1-3 yoshli bolalarning o'ziga xos yoshi, qiziqishlari va imkoniyatlariga e'tibor qaratish.

2. Rivojlanish ishlarining korreksiya va diagnostika ishlariga nisbatan ustuvorligi.

3. O'qituvchi bilan mazmunli hamkorlik va o'qituvchi va psixolog funksiyalarining bir-birini to'ldirishi.

4. Ota-onalar bilan mulqot qilish, ularning psixologik-pedagogik malakasini oshirish va ularni pedagogik jarayonga jalb qilish.

Demak, yosh bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun yetarli va malakali psixologik-pedagogik yordam zarurligini ko'ramiz. Bolalar bog'chasiga tashrif buyurishning birinchi kunlaridan boshlab bolaga ehtiyotkorlik va malakali munosabat chaqaloqning istalmagan rivojlanishining oldini oladi.

ADABIYOTLAR

1. O.A.Shukurullayev Maktabgacha ta'lim muassasalarida sog'lom psixologik muhitni ta'minlash va psixologik xizmat sohasini takomillashtirish yo'llari.
2. L.Mo'minova, Sh.Amirsaidova va boshqalar Maxsus psixologiya -T.: Fan va texnologiyalar ,2013.
3. P.Po'latova, L.Nurmuxamedova, Sh. Amirsaidova Maxsus pedagogika -T.: Fan va texnologiyalar, 2014.
4. Ansari, A., and Pianta, R. C. (2018). Teacher-child interaction quality as a function of classroom age diversity and teachers' beliefs and qualifications. *Appl. Dev. Sci.* 23, 294-304.
5. G'oziev E. Pedagogik psixologiya asoslari. - T.: O'qituvchi, 2000 y.
6. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi. -T.: TDPU, 2017.
7. Климов Е.А. Психология профессионала. – М., Воронеж, 1996. П.– 275.
8. Бердиева Г.Дж. "Социально-психологические особенности возникновения конфликтных ситуаций у студентов" // Проблемы современного образования, №5, 2020 год.
9. Golovey L. A., Ribalko E. F. "Rivojlanish psixologiyasi bo'yicha amaliyot". Sankt Peterburg, 2001 yil.
10. Juravlev V. I. "Pedagogik konfliktologiya asoslari". M. 1995. 184 b.